

SOCIJALNI KAPITAL I POLITIKA: OD GUBITKA POVJERENJA U INSTITUCIJE DO DRUŠTVA BLAGOSTANJA

Pregledni naučni članak

DOI: 10.7251/DEF1740003K	COBISS.RS-ID 6881304	UDK 316.472.4:32
--------------------------	----------------------	------------------

Biljana Kovačević¹

Fakultet političkih nauka Banja Luka, doktorand

Apstrakt:

Socijalni kapital je jedan od ključnih činilaca društvenog, ekonomskog, kao i političkog razvoja društva. Društva/zajednice koje su bogate socijalnim kapitalom dobro su organizovane i putem interesnih grupa ostvaruju interese ili profit, a organizovane i dobro umrežene zajednice smatraju se vrlo efikasnim korektivnim faktorom vlasti. To dokazuje da u pozadini socijalne stabilnosti društva, njegovog ekonomskog prosperiteta, kao i političke efikasnosti, kao jedan od značajnih faktora, stoji upravo socijalni kapital. On je ta nit koja, ukoliko se posmatra sa afirmativne strane, gotovo sigurno vodi prosperitetu društva. S druge strane, društva u kojima je socijalni kapital u deficitu, imaju znatno manje razvojne šanse, i u značajnoj mjeri može negativno da utiče na funkcionalnost zajednice u cjelini. Tri glavne komponente socijalnog kapitala su povjerenje, mreže i norme. Kroz socijalno povjerenje može se mjeriti politička efikasnost društva, a upravo politička efikasnost je uslov za visok nivo socijalnog povjerenja u zajednici. Savremena društva karakteriše sve veća atomizacija pojedinaca koja se odražava na nivo participacije građana u civilnim i političkim procesima, a sve se to odražava na nivo povjerenja u institucije. U ovom radu nastojimo utvrditi u kakvom su odnosu socijalni kapital i politika, odnosno utvrditi neke od ključnih uzroka gubitka povjerenja u institucije, potom se osvrnuti na značaj socijalne politike za socijalni kapital, u okviru javne politike društva, kao i na mjere koje jačaju društvo blagostanja.

Ključne riječi: *socijalni kapital, politika, povjerenje, institucije, participacija, javne politike, društvo blagostanja.*

¹ Korespondent: Biljana Kovačević, Fakultet političkih nauka Banja Luka, doktorand, e-mail: bilja.kovac@gmail.com.

UVOD

Istorija koncepta socijalni kapital ima svoje korjene u 18. vijeku, međutim, istraživanja socijalnog kapitala tek krajem 20. i početkom 21. vijeka doživljavaju pravu ekspanziju i socijalni kapital postaje jedan od najatraktivnijih koncepata. Socijalni kapital nije svoje mjesto našao samo u naučnim raspravama, već je zauzeo važno mjesto u strategijama razvoja u različitim oblastima, političkim programima, kao i medijskim analizama, gdje se predstavlja kao jedan od ključnih činilaca društvenog, političkog i ekonomskog razvoja jednog društva, a izuzetan uticaj može da ima i kada je riječ o neutralizovanju društvenog atomizovanja pojedinaca. Međutim, uprkos velikoj popularizaciji ovog koncepta izostao je konsenzus oko njegovog definisanja. Precizno definisanje opstruiše inkorporiranje ovog koncepta u različite društvene nauke koje imaju različite pristupe socijalnom kapitalu, ali je činjenica da svaki od tih pristupa daje svoj doprinos konceptu.

Iako se socijalni kapital vezuje za različite nauke, najvažnijom se smatra njegova konceptualizacija u sociologiji, ekonomiji i političkim naukama. Tako socijalni kapital u jedan okvir povezuje funkcije socijalnog razvoja, državne uprave i tržišta. Sociologija socijalni kapital tretira kao društveni resurs koji potpomaže, ili opstruiše, pristup pojedinaца drugim resursima - ekonomskim, prirodnim, društvenim. Političke nauke na socijalni kapital gledaju kao na javno dobro koje treba da omogući efikasnost u zajednici, a fokusiran je na odnos između grupa i institucija. Kada je riječ o socijalnom kapitalu u ekonomiji fokus je na privatnom dobru koje pojedinac može da iskoristi kako bi ostvario profit. Može se reći da se socijalni kapital najkonkretnije manifestuje u ekonomiji jer su veze, kontakti, poznanstva, povjerenje, usko u vezi sa postizanjem uspjeha i ostvarivanjem profita. Sažimajući najopštija značenja koja socijalni kapital ima u sociologiji, političkim naukama i ekonomiji, možemo zaključiti da ovaj koncept omogućava da se pojedinci umreže u cilju zajedničkog djelovanja koje omogućava kako lični napredak pojedinca, tako i kolektivni napredak zajednice, kroz konvertovanje socijalnog kapitala u ekonomski profit.

Obilježja socijalnog kapitala, prema Patnamu, su povjerenje, norme i mreže koje znatno mogu da poboljšaju učinkovitost društva, tako što će olakšati usklađeno djelovanje. Patnam se posebno osvrnuo na značaj povjerenja, smatrajući da „Povjerenje podmazuje suradnju. Što je viša razina povjerenja unutar zajednice, veća je vjerojatnost suradnje, a suradnja sama rađa povjerenje. Stalna akumulacija socijalnog kapitala ključan je dio priče koja stoji iza dobrih krugova civilne Italije” (Patnam, 2003:183). Iz ovog se nameće ključak da je ključ uspjeha i napretka upravo u izgradnji socijalnog kapitala, jer i Patnam svoje istraživanje zaključuje tezom da „izgradnja socijalnog kapitala neće biti laka, ali je ona ključna da se demokraciju učini djelotvornom” (Patnam, 2003:197). Socijalni kapital je resurs kojeg pojedinci u političkom kontekstu mogu da iskoriste ukoliko aktivno učestvuju u zajednici. S druge strane izostanak političkog angažmana označava da je društvo u deficitu sa socijalnim kapitalom i da su pojedinci sve više izolovani i atomizovani.

Šta je socijalni kapital?

Teoretičari koji se na određen način mogu smatrati začetnicima teorije socijalnog kapitala jesu Džon Stjuart Mil, Aleksis De Tokvil, Ferdinand Tenis, Karl Marks i

Emil Dirkem, dok ekonomsko porijeklo socijalni kapital vuče iz teorija Maksa Vebera i Adama Smita. Međutim, najzaslužniji za afirmaciju naučnog diskursa o socijalnom kapitalu i njegovu popularizaciju jesu Robert Patnam, Pjer Burdije, Džejms Kolman, Frensis Fukujama, Mark Granoveter, Nan Lin, Alejandro Portes. Robert Patnam je jedan od autora koji je dosta pažnje posvetio istraživanju socijalnog kapitala. Patnam pod socijalnim kapitalom podrazumijeva društvene mreže, norme i povjerenje koje omogućavaju učesnicima efikasnije djelovanje za ostvarivanje zajedničkih ciljeva. „Dok se fizički kapital odnosi na fizičke predmete, a humani kapital na svojstva pojedinaca, društveni kapital upućuje na veze između pojedinaca – društvene mreže i norme uzajamnosti i povjerenja koje proizlaze iz njih. U tom smislu, društveni kapital je blisko povezan sa onim što je neko nazvao ‘građanskom vrlinom’. Razlika je u tom što ‘društveni kapital’ ukazuje na to da je građanska vrlina najснаžnija kada predstavlja deo guste mreže recipročnih društvenih odnosa. Društvo koje ima mnogo vrlin, ali izolovanih pojedinaca, nije nužno bogato društvenim kapitalom” (Patnam, 2008:21-22). Patnam ističe da komunikacija i saradnja lično povjerenje postepeno transformiše u generalno društveno povjerenje, jer udruživanje, bilo ono formalno ili neformalno, kod pojedinaca razvija solidarnost i kooperaciju.

Po Džejsmu Kolmanu socijalni kapital je ukorjenjen u društvenoj strukturi i akteri ga mogu koristiti u skladu sa svojim interesima i ciljevima koje žele da postignu. Po njemu socijalni kapital „nije pojedinačan entitet, već varijetet različitih entiteta koji imaju dvije zajedničke karakteristike: svi se sastoje od socijalne strukture, i svi olakšavaju određene akcije individua koje su unutar strukture” (Coleman, 1990:302). Ono što je zanimljivo kod Kolmana jeste stav da socijalni kapital u internoj upotrebi može da bude najefikasniji. Naime, Kolman smatra da je svojevrsno zatvaranje u grupu nužan uslov da bi socijalni kapital mogao da funkcioniše, jer samo izvjesna mjera ekskluzivnosti omogućava adekvatan protok informacija, kao i dijeljenje vrijednosti i normi. Prvo cjelovito teorijsko razmatranje socijalnog kapitala nalazimo kod Burdijea. Smatra se da su ključni termini Burdijeove sociološke teorije društveno polje, kapital i habitus. Burdije je najpoznatiji po svojoj „teoriji kapitala”, tako po njemu društveni položaj pojedinca određuje njegova materijalna situacija (ekonomski kapital), obrazovanje (kulturni kapital), društvena povezanost (socijalni kapital), kao i društveni ugled (simbolički kapital). Suštinsko pitanje koje Burdije razmatra jeste – kako misliti politiku, a da se ne razmišlja politički? Ovo suštinski označava poziv Burdijea da se napravi određeni iskorak u odnosu na tradicionalne pristupe koji politiku svode u analitičke okvire i na taj način onemogućavaju da se poveže sa opštom teorijom društva. Burdije utvrđuje postojanje korespondencije između položaja koje ljudi zauzimaju u prostoru klasnih odnosa i njihove sposobnosti da imaju političko mišljenje, da prepoznaju politička pitanja i da na njih daju političke odgovore (Burdije, 2013).

Frensis Fukujama socijalni kapital definiše kao postojanje određenog skupa neformalnih vrijednosti ili normi koje postoje među članovima grupe a koje dozvoljavaju kooperaciju među njima. Fukujama smatra da uspješnost civilnog društva zavisi od „navika, običaja i morala ljudi – dakle, od stvari koje se mogu formirati jedino posredno, pomoću svesnog političkog delovanja i koje se mogu odgajati samo putem podizanja svesti i respekta za kulturu” (Fukujama, 1997:14). Fukujama smatra da se norme mogu usvojiti racionalno ili neracionalno. Nan Lin, zajedno sa Mark Granoveterom spada u takozvane „teoretičare mreže” koji su dali značajan doprinos razvoju koncepta socijalni kapital. Nan Lin u svojoj teoriji socijalni kapital prvenstveno definiše kao interesno umre-

žavanje aktera. On smatra da se akteri umrežavaju i međusobno vezuju što im omogućava da na što jednostavniji način izvuku korist kako za sebe kao pojedinca tako i za zajednicu u kojoj žive, a ta korist može da bude ekonomska, politička, kulturna, socijalna. Nan Lin socijalni kapital shvata kao „ulaganje u društvene odnose sa ciljem da se ostvari povratna korist” (Lin, 2001:19). Dakle, kod socijalnog kapitala od izuzetne važnosti je taj recipročan odnos – pojedinac ulaže u društvene odnose, a za uzvrat on dobija benefite za sebe i svoju zajednicu.

Mark Granoveter akcenat stavlja na socijalne veze koje treba da osiguraju socijalni kapital. Socijalne veze posebnu važnu ulogu mogu da imaju u nekim kriznim vremenima kao što su prirodne katastrofe, rat, kao i na primjer period tranzicije kroz koju određeno društvo prolazi. Granoveter je najpoznatiji po svojoj teoriji društvenih mreža gdje je razvio novu teoriju o kretanju informacija unutar mreža koja je poznata kao „snaga slabih veza”. Granoveterov glavni argument za ovu teoriju bazirao se na stavu da naše „jake” veze uglavnom poznaju ljude koje i mi poznajemo, pa samim tim i posjeduju informacije koje i mi posjedujemo i koje su nam dostupne. S druge strane, naše „slabe” veze omogućavaju pristup ljudima koji nam nisu bliski i sa kojima nismo u posebnom kontaktu, pa samim tim imaju mogućnost da nam donose informacije koje nam nisu dostupne i koje nam otvaraju neke nove mogućnosti.

Na taj način u određenim situacijama poznanici nam postaju vrijedniji od prijatelja ili rodbine. „Manja je vjerovatnost da će naši poznanici (slabe veze) biti u međusobnim socijalnim kontaktima nego naši prijatelji (jake veze). To znači da skup ljudi koji sačinjavaju individua i njeni poznanici jeste mreža male gustine (onau kojoj su mnoge moguće relacione linije odsutne), dok je skup koji se sastoji od iste individue i njenih bliskih prijatelja gusta mreža (ona u kojoj su mnoge moguće linije prisutne)” (Granoveter, 1983:201-202). Dakle, zaključci do kojih se došlo naizgled su jednostavni – naši prijatelji se kreću u istim krugovima kao i mi, tako su i informacije koje oni imaju iste, ili slične onima, koje i mi imamo i sa kojima smo već upoznati. Dok, s druge strane, naši poznanici poznaju ljude koje mi vjerovatno ne poznajemo i samim tim imaju pristup i nekim novim informacijama koje su nama nepoznate.

Kada je riječ o socijalnom kapitalu Alejandro Portes smatra da je socijalni kapital obilježje društvene strukture, kao umreženost i dinamika odnosa među članovima zajednice, koju karakteriše rašireno međusobno povjerenje, zajedničke akcije, kao i poštovanje zajedničkih normi. Portes smatra da se socijalni kapital ispoljava u vidu povjerenja, solidarnosti i trajnije saradnje onih sa kojima preduzetnici imaju socijalne odnose. Tako preduzetnici zahvaljujući socijalnom kapitalu povećavaju svoje poslovne resurse i inicijativu za saradnju. Portes smatra da je nastajanje socijalnog kapitala dug i složen proces. „Nema generalizovane formule za uspostavljanje socijalnih veza koje bi se mogle koristiti u razvoju” (Portes, Mooney, 2002:326).

I uprkos viševjekovnom razvoju, što smo nastojali prikazati ukazujući na najznačajnije teorije i teoretičare koji su se bavili onim što danas nazivamo socijalni kapital, ovaj koncept do danas nema sveobuhvatnu definiciju, i pojam je oko kojeg se dosta spore i oni teoretičari koji se njime bave. Ono što se generalno može zaključiti iz ovog kratkog pregleda razvoja koncepta socijalni kapital jeste da gotovo većina autora ovaj izraz koristi u vrlo sličnom kontekstu. Prvo, socijalni kapital nastoji ukazati da su međuljudski odnosi od izuzetne važnosti za razvoj zajednice. Drugo, upravo ti dobri odnosi i umreženost omogućavaju pojedincima da poboljšaju kvalitet života. Treće, socijalni kapital u konač-

nici je izraz ličnog i/ili društvenog povjerenja koje omogućava saradnju i čiji je rezultat individualna ili kolektivna korist. Međutim, upravo će socijalna umreženost često biti na meti kritika, jer se vrlo često povezuju oni koji imaju ista ili slična svojstva, a to dovodi do homogenizacije takvih grupa i zaštite partikularnih interesa.

Robert Patnam: Zašto opada interesovanje za političku participaciju?

Socijalni kapital i politika su u korelativnoj vezi. Socijalni kapital je baziran na interpersonalnim odnosima, dok je politička participacija fokusirana na odnos prema političkim institucijama. „Političari često otvoreno iskazuju stav da je socijalni kapital onipotentan instrument za reformu raznih područja aktuelnog političkog dnevnog reda” (Ignjatović, 2011:109). Suštinski, socijalni kapital označava potencijalnu korist koju pojedinci mogu da ostvare ukoliko se uključe u različite mreže i aktivno učestvuju u zajednici. Za efikasnu demokratiju i participaciju građana veliku ulogu igra politička socijalizacija koja podrazumijeva planirano i organizovano pripremanje građana za učestvovanje u politici. Ukoliko u zajednici preovladava apolitičnost to suštinski pokazuje nezainteresovanost pojedinaca ili grupa za učestvovanje u političkim događajima.

Smatra se da je socijalni kapital svoju punu primjenu doživio u okviru komparativne politike, a za to je najviše zaslužan Patnam koji je u svojim istraživanjima dokazao korelativnu vezu između socijalnog kapitala i efikasnosti demokratije za koju je glavni parametar participacija građana. Patnam je socijalni kapital uveo u politiku svojom studijom „*Kako demokratiju učiniti djelotvornom*” u kojoj pokušava da otkrije kakao formalne institucije utiču na praksu politike i vlade? Patnam u ovoj studiji potvrđuje da djelotvorna demokratija zavisi od društvene razvijenosti i ekonomskog blagostanja. „Nema ničeg očitijeg, čak i običnom promatraču, od činjenice da je djelotvorna demokracija, i vremenski i prostorno, tijesno povezana sa društveno-ekonomskom modernošću” (Patnam, 2003:15). On je isticao da su mreže građanskog angažmana bitan oblik socijalnog kapitala, jer „što su te mreže u zajednici gušće, vjerojatnije je da će njezini građani biti kadri surađivati radi uzajamne koristi” (Patnam, 2003:185).

Nakon što je završio studiju u kojoj je istraživao funkcionisanje vlasti u Italiji, koncentrisao se na probleme demokratije u Americi, o čemu je pisao u svom najznačajnijem djelu „*Kuglati sam*”. Vrlo brzo je povezo da jedan od njegovih ključnih zaključaka istraživanja u Italiji, da demokratija zavisi od socijalnog kapitala, može imati implikacije na savremenu Ameriku. Glavna tema ove knjige bilo je traganje za odgovorom – šta se desilo sa građanskim i društvenim životom američkih zajednica? Odgovor na to pitanje odlično ilustruje i kroz fenomen kuglanja, pa tako konstatuje da su Amerikanci nekada kuglali u ligama, obično poslije posla, ali sada to više nije tako. Patnam se opredjeljuje da to objasni na primjeru kuglanja jer je to najpopularniji sport u Americi. A za sve one koji smatraju da je kuglanje trivijalan primjer Patnam upozorava na podatke Američkog kuglaškog saveza prema kojima je „devedeset i jedan milion Amerikanaca kuglalo u 1996. godini, što predstavlja za 25 procenata više osoba nego što ih je glasalo na izborima za Kongres 1998. godine” (Patnam, 2003:146).

Dakle, ovi podaci govore da je kuglanje i dalje popularno, ali je ligaško kuglanje počelo da opada, a dolazi do porasta, kako je to Patnam nazvao, „usamljenog kuglanja”. To znači da se gubi taj ključni širi društveni kontekst koji ima kuglanje, odnosno gubi se

društvena interakcija za koju se podrazumijeva da postoji kada se kugla u društvu. Solo kuglaši su otvorili prostor za usamljeničko kuglanje, što prema Patnamu predstavlja još jedan umirući oblik socijalnog kapitala. Primjer za ovo Patnam nalazi u samom načinu kako su opremljene kuglane, a i po ponašanju kuglaša. Tako on navodi da se u kuglaškim salama iznad svake staze nalaze džinovski televizijski ekrani, a opšte je zapažanje da čak i kada je glavna noć ligaške igre, članovi timova međusobno ne razgovaraju, već svako zuri u ekran dok čeka svoj red. Patnam na ovaj način ilustruje kako su građani postali uveliko odvojeni jedni od drugih, te kako su se društvene strukture dezintegrirale – bilo da se radi o političkim partijama, crkvi, raznim udruženjima.

Patnam ocjenjuje da glasanje na izborima kao i političko znanje i interesovanje za politička pitanja predstavlja ključne preduslove za aktivnije oblike učestvovanja. „Ako ne poznajete pravila igre, niti igrače, i nije vas briga za rezultat, teško da ćete sami početi da učestvujete” (Patnam, 2008:43). On govori o tome da je u Američkom društvu u posljednje tri decenije 20. vijeka došlo do značajnog opadanja interesovanja za političku participaciju, a po njemu „ne glasati znači povući se iz političke zajednice” (Patnam, 2008:42). Tragajući za razlozima koji su doveli do opadanja interesovanja za političku participaciju Patnam izdvaja one za koje se smatra da su najizraženiji, a to su „...rastuće nepoverenje u državu, pad stranačke mobilizacije, oslabljene društvene veze, politička decentralizacija...” (Patnam, 2008:40).

Po Patnamu javnost u Americi je sve više otuđena od politike, stoga ne čudi da opada povjerenje u sve vrste političkih akcija. Međutim, ovaj problem je utoliko veći jer Amerikanci nisu počeli da odustaju samo iz političkog života, već i iz organizovanog života zajednice pa sve više izostaje društveno i građansko angažovanje. „...prestali smo da radimo za zajednicu, više nismo predstavnici zajednica, i više ne idemo na skupove i sastanke. A sve se to dešava uprkos ogromnom porastu obrazovanja koje nam je više nego ikad podarilo nove veštine, resurse, zanimanja koja su nekada podsticala građansko angažovanje” (Patnam, 2008:81). Dakle, ne radi se o tome da su Amerikanci preusmjerili snage sa konvencionalne politike na manje formalne oblike participacije, već je jasno da sve manje učestvuju i u ovakvim vidovima građanskog angažovanja.

Socijalni kapital i socijalna politika

Kada govorimo o socijalnom kapitalu i politici, smatramo važnim pomenuti i koncept socijalne politike. Za socijalnu politiku se može reći da je oblast javne politike čiji je glavni cilj poboljšanje socijalne situaciju, posebno kada je riječ o ugroženim grupama kojima je neophodna pomoć, kako bi se poboljšao sveopšti društveni poredak. Iako se socijalna politika različito tumači, razumije i definiše možemo reći da socijalna politika podrazumijeva različite mjere kojima se prevladavaju socijalne nejednakosti, a podstiče integracija i solidarnost u društvu. Za Ričarda Titmusa jednog od najznačajnijih teoretičara socijalne politike, socijalna politika „podrazumijeva socijalna davanja, ona je redistributivna i ima kako ekonomske, tako i neekonomske ciljeve” (Titmuss, 1974:30). Treba napomenuti da socijalna davanja koja se realizuju putem instrumenata kao što su zakoni i drugi državni propisi, kao mjere socijalne politike odnose se na poboljšanje zdravstvene zaštite, uslova stanovanja, poboljšanje obrazovanja, povećanje zaposlenosti.

Socijalnu politiku možemo tretirati kao organizovanu djelatnost države, koja preko svojih institucija i javne politike, provodi niz mjera s ciljem da se smanje socijalne nejednakosti u društvu, kao i da se unaprijedi socijalna dobrobit građana. Važno je napomenuti da se socijalna politika temelji na vrijednostima kao što su socijalna pravda, sigurnost, solidarnost, altruizam, socijalna kohezija. Dakle, radi se o vrijednostima koje su bliske socijalnom kapitalu. U spoju između socijalne politike i socijalnog kapitala posebno se može reći da je važna socijalna kohezija koja se temelji na povezivanju i integraciji pojedinaca i grupa unutar društva kao cjeline. Smatra se da je kohezivno ono društvo koje je u stanju da osigura što viši nivo dobrobiti svim svojim članovima, da smanji razlike i izbjegne polarizacije u društvu.

Ignjatovićeva u svom osvrtu na socijalni kapital u javnoj politici skreće pažnju da se u novom čitanju socijalnog kapitala u javnoj politici najčešće govori o tri nivoa društvene stvarnosti – makro, mezo i mikro. „Riječ je o programima za jačanje onih formi društvenosti za koje se veruje da su izvor obnavljanja ‘političnosti’ i participativnosti građana. Delovanje lokalne zajednice i udruženja građana treba da omogući ‘revitalizaciju’ izgubljenog poverenja u političke institucije, prvenstveno na nacionalnom državnom nivou. S druge strane, postoji model programskih rešenja koja imaju za cilj da iskoriste relaciju mikro-mezo kao polugu za merenje javne politike. Najbolji primer predstavljaju razvojni projekti u kojima se porodični nivo (mikro) i nivo zajednice (mezo) pokušavaju usmeriti i iskoristiti kao mehanizmi za razvojne ciljeve (rotacioni krediti)” (Ignjatović, 2011:110).

Halpern, identifikuje tri dimenzije socijalnog kapitala: komponente - mreže (međusobno povezivanje ljudi), norme (pravila, vrijednosti) i sankcije (kazne i nagrade, funkcije i nivoi analize, funkcije – premošćavanje i povezivanje i nivoi analizekoji su nam ovdje od značaja za objašnjenje mjera javne politike. Mjere javne politike najsystematičnije kategorizuje Halpernova matrica koja o mjerama javne politike koje se oslanjaju na socijalni kapital dijeli, takođe, na tri nivoa – mikro, mezo i makro nivo. Na mikro nivou socijalni kapital se odnosi na bliske veze sa porodicom i prijateljima, mezo novo se odnosi na zajednice i organizacije, dok se makro nivo sastoji od državnih i nacionalnih veza, kao što je na primjer zajednički jezik (Halpern, 2005). Halpern tvrdi da postoji „neka funkcionalna ekvivalentnost između različitih nivoa” (Halpern, 2005:19), a ukoliko se desi da kapital opada na jednom nivou to se može kompenzovati na taj način što se poveća na drugom nivou. To znači da ukoliko se socijalni kapital smanjuje na mikro nivou, na primjer, ukoliko slabe porodične veze, taj gubitak funkcionalno može biti nadoknađen tako što će se povećati učešće u organizacijama (mezo nivo) ili na nacionalnom novou (makro nivo). Na svakom od ovih nivoa socijalni kapital ima određeni uticaj. Tako na mikro nivo socijalni kapital, između ostalog, utiče na tip ličnosti, porodicu, obrazovanje, religiju, potrošačke navike. Na mezo nivou socijalni kapital utiče na civilno društvo, etničku i socijalnu heterogenost, urbanistički dizajn, dok na makro nivou socijalni kapital direktno utiče na istoriju, kulturu, hijerarhiju na tržištu.

Nove javne politike i društvo blagostanja

Nove javne politike u Velikoj Britaniji bazirane su na konceptu promovisanja jačanja države i promocije socijalnog buđenja, a strateg ove politike je Entoni Gidens.

„Koncept ‘države koja ulaže u svoje društvo’ (social investment state) prvenstveno podrazumeva praktičnopolitičko delovanje u vezi sa ljudskim i socijalnim kapitalom” (Ignjatović, 2011:114). Ova politika suštinski se zasniva na konceptu da pojedinac ima potencijal za razvoj i sposoban je da kreira javne politike prema svojim potrebama i da na taj način učestvuje u stvaranju „društva blagostanja”, što se, kada je riječ o političkim sistemima, može smatrati obnovom socijaldemokratije ili insistiranjem na primjeni socijaldemokratije. O tome Gidens govori u svom djelu „*Treći put*”. Treći put se smatra novim političkim projektom Gidensa koji ima za cilj da se nađe treći put između socijaldemokratije i sovjetskog komunizma. Politika trećeg puta predstavlja obnovu socijaldemokratije. Govoreći o odnosu civilnog društva i države Gidens smatra da se država u globalnom dobu mora rekonstruisati, odnosno da mora obnoviti svoj autoritet kroz različite mjere kao što su: prilagođavanje globalizaciji, transparentnost, uvođenje novih oblika zaštite od korupcije, poboljšavanje sposobnosti upravljanja rizicima.

Država blagostanja smatrala se najboljim odgovorom na socijalne probleme u društvu. Međutim, Gidens djelimično opovrgava ovu tezu i smatra da takav pristup nije toliko učinkovit i da samo iziskuje velika izdavanja, koja nemaju toliko željeni efekat. „To je bio jedan pasivni sustav upravljanja rizikom koji je, vršeći post factum redistribuciju, davao ljudima socijalne povlastice koje nisu stimilirale uključivanje u ekonomske procese, već su štoviše poticale socijalnu isključenost” (Šalaj, 2000:248). Šalaj u svom osvrtu na Gidensov „*Treći put*” ističe da Gidens razvija program koji se treba zasnivati na konceptu nove mješovite ekonomije i koji umjesto države blagostanja treba da razvija državu socijalnih investicija „...koja neće smanjivati ulaganja za socijalne programe, već će ih nastojati iskoristiti bolje, prije svega ulaganjem u ljudske resurse i infrastrukturu, koji su prema Gidensu, uvijek razvoja gospodarstva” (Šalaj, 2000:248). Gidens je „*Treći put*” pisao na kraju 20. vijeka i na kraju je dao opasku da je riječ o ideji koja je u nastajanju za koju je neophodno pratiti da li će se, i u kojoj mjeri, primijeniti.

ZAKLJUČAK

Imajući u vidu da je za opstanak i napredak zajednice neophodna saradnja, upravo koncept socijalnog kapitala pomaže da se objasni zašto su neke zajednice uspješnije od drugih. Uspješnije su one koje saradnjom uspijevaju da riješe neke probleme, dok je napredak manje vidljiv u onim zajednicama u kojima nije moguće okupiti ljude da zajednički djeluju i rade za opšte dobro. Tragajući za mehanizmima uticaja civilne zajednice na institucionalnu djelotvornost Patnam je došao do koncepta socijalnog kapitala. Krenuo je od opšte pretpostavke da su civilne zajednice bogate socijalnim kapitalom i da to pospješuje djelotvornost institucija. Patnam smatra da je dobrovoljna saradnja lakša u zajednici koja je naslijedila znatan socijalni kapital u obliku normi uzajamnosti i mreža građanskog angažmana.

S obzirom da povjerenje određuje efikasnost političkih institucija možemo zaključiti da socijalni kapital, kroz povjerenje i umreženost može da utiče na političku participaciju i to na više načina. Smatra se da socijalni kapital na pozitivan način može da utiče na političku participaciju tako što će interpersonalno povjerenje da konvertuje u političko povjerenje, odnosno u povjerenje u institucije demokratije, a to se odražava na

efikasnost tih institucija. Poznato je da socijalni kapital osnažuje umrežavanje, a to znači da putem mreže može da utiče i da osnažuje političku participaciju. Kod Patnama smo vidjeli da je glasanje jedan od glavnih aspekata političke participacije, a za glasanje su važne informacije, stoga socijalni kapital kroz mreže širi informacije što može da utiče na povećanje političke participacije. I ono što se generalno može zaključiti jeste da socijalni kapital kroz povjerenje, norme i mreže kao glavne komponente, može da konvertuje interpersonalno povjerenje, norme, kao i mreže čiji je dio, u generalno društveno povjerenje, norme i mreže, a to se neminovno odražava i na političku participaciju.

Socijalna politika, odnosno ulaganja u zdravstvo, obrazovanje, socijalnu zaštitu, smatraju se pogodnim sredstvima za implementaciju socijalnog kapitala. Takođe, socijalni kapital se pogodno implementira i kroz aktivnosti kao što su politički aktivizam, volontiranje i edukacija. Država ili zajednica upravo perko mjera javne politike može da izvrši socijalnu dokapitalizaciju društva na taj način što će realizacijom propisanih mjera i različitim projektima raditi na izgradnji i jačanju zajednice. Upravo ovakva primjena mjera javne politike karakteristična je za Sjedinjene Američke Države u kojima je devedesetih godina 20. vijeka realizovano niz projekata koji su imali za cilj izgradnju zajednice. Većina ovih projekata bazirana je na ideji da se najčešće marginalizovane grupe integrišu u zajednicu i da se na taj način jača povjerenje među pripadnicima zajednice, umreženost, kohezija, razvija altruizam, odnosno da se generalno jača socijalni kapital. Treći put na novi način određuje odnos pojedinaca i zajednice, te definiše prava i obaveze. Njegov sadržaj je briga za društvenu pravdu, on potiče društveno uključivanje i podupire aktivno civilno društvo u kojem država i zajednica djeluju u partnerstvu. On traži oživljavanje građanske kulture i traži sinergiju javnog i privatnog sektora, koristeći dinamizam tržišta ali s obzirom na javni interes.

LITERATURA

- Burdije, Pjer, (2013), *Distinkcija*. Podgorica: CID.
- Coleman, James S., (1990), *Foundations of social theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Fukujama, Frensis, (1997), *Sudar kultura*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Granovetter, Mark, (1983), "The Strength of Weak Ties: Network Theory Revisited". In: *Sociological Theory*, Volume 1, 201-233.
- Halpern, David, (2005), *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Ignjatović, Suzana, (2011), *Socijalnikapital: Odakademskih rasprava do javne politike*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Lin, Nan, (2001), *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: University Press.
- Patnam, Robert D., (2003), *Kakodemokraciju učinio djelotvornom – Civilne tradicije u modernoj Italiji*. Zagreb: Fakultet političkih nauki.
- Patnam, Robert D., (2008), *Kuglati sam, slom i obnova američke zajednice*. Novi Sad: MediTerran Publishing.

- Portes, Alejandro and Margarita Mooney, (2002), „Social Capital and Community Development”. In: *The New Economic Sociology*. Editors: M. F. Guillen, R. Collins, P. England and M. Mayer. 303-229. New York: Russell Sage Foundation.
- Titmuss, Richard M. (1974), *Social policy: An introduction*, London, United Kingdom: George Allen & Unwin Ltd.
- Šalaj, Berto, (2000), „Entoni Gidens: Treći put – Obnova socijaldemokracije”. U: „Politička misao: časopis za politologiju”. Vol. 37. Broj 1. 246-249.

Rad primljen: 29. 9. 2017.

Rad odobren: 6. 11. 2017.